

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MAJ 4 • 2007

**Turerna kring
tiodalersplåtarna från
Gryt i Östergötland**

**Tre numismatiska
samlingar
i Nordiska museet**

**Tio fantastiska år
på Slottsbacken
1997 - 2007**

Pris 20 kr

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Hamrin & Svahn Mynt AB

Fregattvägen 4, 153 83 TÅBY
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

HB Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer HB

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynthandel

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia MM HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel./fax 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel AB

Regeringsgatan 6
Box 16390, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20,
Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 070-631 58 09

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Waldén Mynthandel AB

Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-653 48 46, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42
Box 490, 101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

Innehåll SNT 4 • 2007

Sid

Artiklar och notiser

Turerna kring tiodalersplåtarna och rundmynten från skeppsvraket i Gryt, Östergötland	80
Tre numismatiska samlingar i Nordiska museet	86
En gammal varning för en sedelförfalskare	87
Arbetaren Anderssons fynd av romerska denarer	88
Tio fantastiska år på Slottsbacken – 1997-2007	88
Kungl. Myntkabinetets utställningar år 1945	90
Myntverket informerar om myntset	90
Importerat guld till svenska mynt år 1902	91
En miljon kronor i guldmynt eller i sedlar – och allt i färg	92
Två sedelliknande assignationer från några Brandstodsbolag	92
Trädgårdsutställningens medalj från 1930	94
Carl von Linnés nordstjärneorden finns i Göteborgs stadsmuseum	94
En butelj Banko, tack!	95

Stående rubriker

Föreningar. Nordisk Numismatisk Unions möte 1-3 juni 2007 i Stockholm	91
Nya utställningar	95
Nytt om böcker – recensioner	96
Boktips	97
Pressklipp	97
Nya sedlar	97

Omslag

Ett av de få bevarade tiodalersmynten från drottning Kristinas regeringstid. Detta exemplar från 1644 påträffades tillsammans med fyra andra plåtmynt vid dykningar i skeppsvraket vid Häradsskär, Gryts socken i Östergötland år 1974. Plåtmynten, som ursprungligen benämndes *stormynt*, tillverkades vid myntverket i Avesta, de högsta valörerna om tio daler år 1644 och en bit in på 1645. I mittstämpeln under valören ses Markus Kocks myntmästarmärke och i hörnen C R S (Christina Regina Sveciae) med den kungliga kronan.

Mer om turerna kring undersökningarna av skeppsvraket i Gryt och fynden av tiodalersplåtarna och andra mynt kan man läsa i artikeln skriven av Monica Golabiewski Lannby. Foto: Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från

Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

Våren 2007

MAJ

5-6 SNF:s årsmöte i Linköping

Ett utförligt program meddelas på sid. 47 i förra numret av denna tidskrift
samt på www.numismatik.se

23 Föreningskväll

Plats: SNF:s lokal, Banérgatan 17

18.00 Lättsamt, aktuellt tema samt kaffe med tillugg.

JUNI

1-3 Nordisk Numismatisk Unions möte 2007 i Stockholm

1 19.00 Mottagning i Stockholms Stadshus.

2 9.00 - 14.00 Unionsmöte, föredrag och guidning på Kungl. Myntkabinettet.

19.00 Festmiddag på restaurang Hilton.

3 10.00 - 15.00 Buss till Tumba Bruksmuseum.

Hela programmet presenteras på sid. 91 i denna tidning.

Trevlig sommar!
önskar redaktionen

Kungl. Myntkabinettet

Som väl alla vet firas i år Carl von Linné 300 år. För KMK:s del innebär det en katalog över samtliga medaljer, mynt och sedlar som visar Linnés porträtt. I Tumba Bruksmuseum har en liten trädgård anlagts för att fira jubileet, nämligen "Ånkan Ekbergs trädgårdstäppa". Catharina Ekberg, född 1782 i Grödinge, hade sin egen trädgård här i bruket på 1840-talet. Inne i bruksmuseet ställer vi ut sedlar och medaljer över Linné.

På Kungl. Myntkabinettet visas en sommarutställning med trädgårdsanknytning, *Form x 5 – i Trädgårdsrum*. Den utgör ett samspel mellan fem olika konstarter. Se annonsen på sid. 95. *Från sputnik till Fuglesang* är sommarens monterutställning i det s.k. kalejdoskåpet i entréhallen.

Varmt välkomna till både Tumba Bruksmuseums och Kungl. Myntkabinettets sommarutställningar!

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlplan.

Kansli: Besökstid 10.30 - 13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6. Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00 - 16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00 - 16.00.

www.myntkabinettet.se

Tumba Bruksmuseum

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg; buss 725.

Utställningar: sept. – maj, lörd.-sönd., juni – aug. tisd.-sönd., kl. 11.00 - 16.00.

www.tumbabruksmuseum.se

Turerna kring tiodalersplåtarna och rundmynten från skeppsvraket i Gryt, Östergötland

Av Monica Golabiewski Lannby

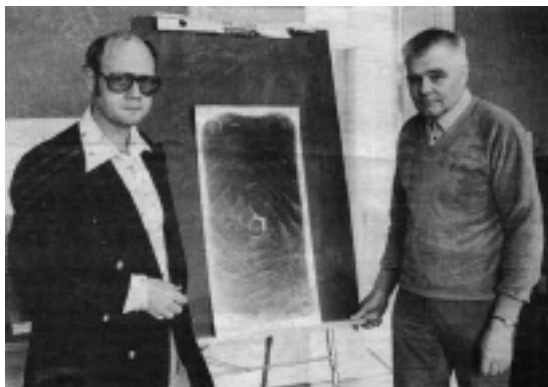
I samband med marinarknologiska undersökningar åren 1974-1977 samt 1993 på vrakplatsen Skeppsbådan väster om Häradsskär i Gryts socken, Östergötland, påträffades närmare tvåusen svenska mynt, alla av koppar. Det äldsta myntet ärpräglat år 1627, och det yngsta daterbara är från 1646 (en del mynt är fragmentariska, på andra är årtalet ottydligt). Fartyget antas ha sjunkit omkring år 1650, tidigast 1646.

Kort sammanfattat fanns här mynt från Gustav II Adolf (1611-1632), 1 öre och ½ öre, 186 ex; Kristina (1632-1654), 10 daler silvermynt och 1 öre, 1.646 ex; Gustav II Adolf / Kristina (1611-1654), 1 öre och ½ öre, 130 ex. Mest uppteckade som detta 1600-talsskepp medförde på sin sista resa är de fem plåtmynten av högsta valör från åren 1644 (4 ex) och 1645 (1 ex), då endast tre sådana fanns bevarade sedan tidigare.

De marinarknologiska undersökningarna av skeppsvraket i Gryts skärgård utfördes av Östergötlands och Linköpings stads museum (ÖLM) samt Statens Sjöhistoriska museum (SSHM) åren 1974-1977, med en efterundersökning så sent som 1993. Mynten inkom till Kungl. Myntkabinettet (KMK) i flera omgångar under denna tid. Fyndet tillfördes KMK vid fyndfördelning den 20 januari 2000.

Sportdykare fann vraket

Det var den 4 juni 1974 som KMK fick kännedom om att mynt hittats i ett skeppsvrak i Gryts skärgård genom en kopia av en skrivelse daterad 31 maj 1974 från ÖLM till Riksantikvarieämbetet (RAÄ). I brevet berättas att ÖLM den 26 maj samma år blivit uppringt av besiktningsmannen Seth Carlsson från Linköping. Denne hade meddelat att han och andra sportdykare, bl.a. ingenjör Torleif Björklund från Vikbolandet, vid dykningar upptäckt ett stort antal kopparmynt bland de spridda resterna av ett gammalt skepp. Det var stämplarna på några tunga "skivor" som de sett bland vrakresterna som uppmärksammade dem på att de egentligen rörde sig om plåtmynt. De hade också fotograferat fyndplatsen

1. Sportdykarna Torleif Björklund och Seth Carlsson som fann vraket med de ytterst sällsynta tiodalersplåtarna. Skannat ur Folkbladet Östgöten 30 april 1979.

och tillvaratagit några av rundmynten.

Platsen för fyndet är belägen intill ett grund väster om Häradsskär, och den var sedan gammalt känd av ortsbefolkningen under benämningen "Vraket" eller "Skeppsbådan". Det uppgavs att yrkesfiskare ofta fastnat med sina garn just där.

Redan i slutet av 1960-talet hade sportfiskaren Yngve Andersson tipsat om ett förmodat vrak vid ett populärt torskfiskeställe vid fyr- och lotsplatsen Häradsskär. Hans torskpilkar hakades fast på sjöbotten, och trärester kunde ibland följa med upp till ytan när pilkarna väl kommit loss. Dykarna Seth Carlsson och Torleif Björklund fann vrakplatsen genom att ned mot djupet följa rester av grovt tågvirke som fastnat på grundet. De hade förstas ingen föreställning alls om vad de skulle finna där nere, förutom resterna av vilken gammal sjunken träskuta som helst. Men det var närmast en numismatisk sensation!

Vrakdelarna låg på ca 20 meters djup, spridda på ett omkring 15x43 meter stort område i en svagt sluttande sänka på stenbotten, mellan grundet och en bergknalle. Vrakets kölpärtiet var delvis sammanhängande, och man kunde också se ett stycke av en mast samt ett fragment av en kätting. Något skilt från vraket låg en anhopning timmer och plankor, av bärgarna bedömda som tillhö-

rande kajutan. Det var här mynten hamnat, såväl rundmynt som plåtmynt, över ett några kvadratmeter stort område.

Vid senare mätningar visade det sig att fartyget kan ha varit ca 30 meter långt. Mynten påträffades i en större ansamling söder om vraket, och alldeles i närheten kunde man också se plåtmynten. I ovannämnda skrivelse görs en hemställan om att mynten snarast skall tas upp, eftersom risken för olovliga dykningar vid vraket ansågs som överhängande. Men det skulle dröja innan undersökningarna var slutförda.

Undersökningarna

Den 19 och 24 juni 1974 bärgades omkring 500 kopparmynt, däribland fyra tiodalersplåtar av bl.a. nämnda Torleif Björklund i ÖLM:s regi, men i samråd med SSHM. Ett av dessa plåtmynt var den fortfarande hittills unika tiodalern med årtalet 1645. Tullverket hade ställt fartyg, material och personal till förfogande.

Upptagningen skedde i fartygets akter, där hytten antogs ligga och där åtminstone rundmynten sannolikt förvarats i en kista. Vraket var täckt av ett tunt lager slam, och man bedömde att ytterligare mynt kunde finnas därunder. Vid midsommar hittades det femte plåtmyntet, det fjärde i fyndet med årtalet 1644. Man beslutade om fortsatt undersökning sommaren därpå, denna gång under

2-3. Plåtmynt på havets botten vid Häradsskär.
Redan här framgår stämplarna tydligt. Alldeles intill fanns
också en anhopning rundmynt.

Plåtmynten på bilden till höger befann sig ungefär två meter
från dem på föregående fotografi.
Foto: Torleif Björklund, vid undersökningen 1974.

ledning av SSHM. År 1975 förbereddes arbetet för att under två veckor sommaren 1976 utföra nya undersökningar. Kustbevakningen ställde upp med både båt och dykare.

Efter att länsmuseet i Linköping haft en mindre utställning om myntfynden sista veckan i juni 1974 meddelade man den 24:e samma månad per telefon att fyra tiodalersplåtar skulle skickas in till KMK. Den 1 juli överlämnades till KMK tre 10 daler silvermynt (sm) 1644 och en med årtalet 1645 samt de omkring 500 rundmynten från den första marinarknologiska undersökningen på fyndplatsen. Den 8 oktober kom ytterligare ett plåtmynt 1644 samt 65 rundmynt. Alla mynt gick omedelbart till rengöring och konservering.

Både svensk och utländsk press visade ett enormt intresse för skeppsvraket, undersökningarna och framförallt plåtmynten. I slutet av oktober 1974 öppnades en utställning kring det märkliga fyndet på Kungl. Myntkabinetten av dess dåvarande chef Brita Malmer.

Konserveringen av mynten utfördes vid Tekniska institutionen på RAÄ. En stor del av dem var hårt angripna av korrosion som delvis förstört präglingen. I Gunnel Werners konserveringsrapport från 1983 framgår att konservatorn Sulo Nurminen varit ytterst noggrann, när det gällde att stoppa den fortsatta korrosionen av särskilt plåtmyntens

stämplar. Två av dessa hade ingen större mängd korrosion, medan de övriga hade järnkorrosion och, som det står i rapporten, det "vore väl roligt om stämplarna på de mest korrosionsangripna mynten kunde sparas några tiotal år framåt?".

Korrosionsprodukter från plåtmynten hade redan 1974 skickats till Karolinska institutet för röntgenkristallografisk analys, där man naturligt nog frågade sig varifrån allt järnet kom. Kunde fartyget haft järnmalm i kölsvinet eller hade mynten legat i kontakt med metalliskt järn? Det visade sig senare att båten varit lastad med järn. Man hittade nämligen massor med stångjärn, som förpackats i näver, samt järnstavar och mängder av järnfragment.

Men en hel del fyndmynt fanns kvar på såväl ÖLM som SSHM. Först 1977 insändes ytterligare 218 mynt jämte fragment till KMK från Linköping, varav 19 mynt som påträffats 1974 och 199 mynt som framkommit vid undersökningen 1976. Men man hade konstaterat vid den sista dykdagen att fler mynt låg kvar i slammet på sjöbotten, fastklämda i högar bland timmer och spillror. I februari 1978 anlände en betydligt större mängd, 1 182 mynt jämte fragment, från SSHM från föregående

års dykningar. De lämnades omgående till konservering.

Även några få rester efter mänskligt liv påträffades, såsom skosulor och möjliga spelpjäser samt ett kritpipsskaft.

Efter att alla upptagna mynt var färdigkonserverade och tillbakalämnade till KMK upprättades en beställningslista över dittills funna kopparmynt. Listan översändes, som brukligt är, till de undersökande institutionerna, i detta fall både till SSHM och ÖLM, som underlag för rapportskrivning.

Rapporten

Slutundersökningen av vrakplatsen skulle dock dröja och följaktligen också en rapport. En sådan måste alltid finnas med som underlag vid fyndfördelning, d.v.s. beslut om vilket museum som ska tillföras fyndet. Sådana beslut fattas alltid av RAÄ.

Den 11 maj 1992 skrev dåvarande museichefen vid KMK, Lars O. Lagerqvist, ett brev till Riksantikvarien om det angelägna i att en slutlig undersökning av vrakplatsen kunde ske. Han påpekade också att museet flera gånger under tio års tid påmint om detta viktiga ärende. KMK hade dessutom vid två tillfällen utverkat

**Tab. 1-3.
Mynten i skeppsvraket
från Häradsskär**

Tab. 1. Gustav II Adolfs mynt

Myntort	Valör	Årtal	Antal
Säter	1 öre	1627	13
		1628	9
		1629	25
		1630	12
		1631	1
		1627-29	26
		1629-31	26
Nyköping	1 öre	1627-31	10
		1628	6
		1627/28	1
		1629	6
Arboga	1 öre	1627	1
		1628	3
Myntort?	1 öre	-	18
Säter	½ öre	1628	1
		1629	1
		1627-29	2
		1630	1
		1631	1
		1627-31	16
Nyköping		1627-29	2
Myntort?		-	5
		<i>Summa:</i>	186

4. Gustav II Adolf. Arboga. 1 öre 1627. Det äldsta myntet i fyndet från Häradsskär. SM 161 b.

Foto liksom övriga myntbilder: Gabriel Hildebrand.

5. Gustav II Adolf. Säter. 1 öre 1628. SM 134 b.

Tab. 2. Kristinas mynt

Myntort	Valör	Årtal	Antal
Avesta	10 daler sm	1644	4
		1645	1
Säter	1 öre	1638	60
		1639	97
		1638/39	6
		1640	63
		1641	4
		1644	193
Avesta		1645	379
		1646	74
		164-	36
Säter/Avesta		16--	729
		<i>Summa:</i>	1.646

6. Gustav II Adolf, Säter. ½ öre 1629. SM 144.

Tab. 3. Gustav II Adolf-Kristina, obestämda

Myntort	Valör	Årtal	Antal
Myntort?	1 öre	1611-54	16
		1 öre/½ öre	114
		<i>Summa:</i>	130

anslag hos Sven Svenssons stiftelse för numismatik, där Lagerqvist då var ordförande. Allt för att visa på betydelsen av denna vrakplats med dess mycket speciella myntfynd. Det första anslaget rekviderades aldrig av ÖLM och indrogs därför. Det beviljade anslaget 1984 hade utbetalats 1990, men utan att någon undersökning företagits. Efter begäran återbetalade ÖLM detta anslag.

Året därpå, i februari 1993, fick KMK svar från RAÄ. En efterunder-

7. Gustav II Adolf. Nyköping. 1 öre 1629. SM 153 b.

8. En av de fyra tiotalersplåtarna från 1644 som påträffades i skeppsvraket vid Häradsskär, Gryts sn, Östergötland.

X DALER Sölff-Mnt (10 daler silvermynt) står det i mittstämpeln med Markus Kocks myntmästarmärke längst ner. I de fyra hörnstämpeln ser vi en kunglig krona jämte C R S (Christina Regina Sveciae = Kristina Sveriges drottning) 1644.

Myntet tillverkades vid myntverket i Avesta. SM 88.

Se även omslagsbilden i färg.

sökning var planerad till maj samma sommar, och den skulle utformas som ett samarbetsprojekt mellan ÖLM och SSHM. Arbetet utfördes mellan den 3 och 9 juli 1993. Även vid detta tillfälle påträffades stångjärn, järnstavar och rundmynt av koppar i skeppet.

Från sistnämnda efterundersökning inlämnades den 5 augusti 1993 ytterligare 78 mynt till KMK, vilka konserverades av Sophie Nyström. Men trots att undersökningen av vrakplatsen nu ansågs som avslutad kom ingen slutrapport. I augusti 1995 skrev undertecknad till SSHM

angående detta långdragna ärende, om myntfyndets unika karaktär och att det borde tillföras KMK:s samlingar.

I april 1997 inkom slutligen en sammanfattande rapport skriven av Bert Westenberg vid SSHM. I denna uppgavs att man med beviljade medel ur Sven Svenssons stiftelse och under Westenbergs ansvar hade slutfört undersökningen. Där stod också att man inte ansåg det ekonomiskt motiverat att på nytt avsöka förslingsplatsen. Därmed var de marin- arkeologiska undersökningarna av skeppsvraket i Gryt avslutade.

Fyndet till KMK

Samma år, den 8 oktober 1997, gick ärendet från KMK till RAÄ för fyndfördelning. Och så äntligen, den 20 januari 2000 kom beslut från RAÄ om att KMK tilldelats myntfyndet från 1974-1993 års marin- arkeologiska undersökning på vrakplats Skeppsbådan! Fyndet har fått inventarienummer 103 653.

Än så länge kan endast den ena tiotalern från 1644 ses av museibesökarna i samband med omnämnandet av den första banksedeln. "Världens största mynt" finns med i Guinness Rekordbok och är mycket efterfrågat, särskilt av utländska turister som finner det spännande. Men arbetet med en permanent plåtmynts- och sedelutställning pågår på KMK, där plåtmynten från Gryt får en framträdande plats. Den kommer att öppnas under det närmaste året i utställningsdelen Rikets Finanser.

Världens största mynt

Kopparmyntningen hade inlett endast tjugo år innan de stora plåtmynten gavs ut, 1624. I Falu gruva fanns råmaterialet. Myntningen började år 1624 i Säter, Nyköping och Arboga med öresmynt i form av klippingar (2, 1, ½ och ¼ öre), från 1627 tillverkades även rundmynt (1, ½ och ¼ öre) i koppar. Inga klippingar hittades i skeppsvraket i Häradsskär. Tillverkningen av sådana hade nämligen upphört 1627, och från 1629 gällde de inte längre som mynt.

Enligt myntordningen den 26 januari 1644 skulle kopparplåtar om 10 daler sm utges med en vikt av 2 lispund och 18 markpund, d.v.s. 19,71 kg. Plåtmynten som framkom vid skeppsvraket i Gryt vägde efter att ha legat mer än trehundra år i vattnet mellan 17,23 och 19,63 kg.

Endast myntverket i Stockholm och Avesta hade egna gravörer vid denna tid. I Avesta verkade gravörerna Petter Iersneider och Johan Michelsson (som kan vara samma person enligt Tingström 1995). Myntmästare var Markus Kock, vars märke utgör hans eget vapen visande en vertikal pil, vänd uppåt, på en sköld. Det var han som i januari 1644 fick i uppdrag att förbereda skisser för stämpeln på plåtmynten. Den 20 januari beslutades om plåtmyntens utseende, en kronstämpel i varje hörn och en valörstämpel i mitten.

Här vid Avesta myntverk tillverkades samma år (1644) 26 539 plåtmynt om 10 daler sm men året därpå (1645) endast 235 sådana innan till-

verkningen upphörde redan i januari. Man kan anta att den begränsade utgivningen av detta stora och tunga mynt utgjorde ett första försök – ett experiment enligt Tingström – att utge kopparmynt till ett värde av motsvarande valör i silver. I 1649 års myntordning fastställdes i stället fyra lägre valörer, 8, 4, 2 och 1 daler sm, senare tillkom ½ daler sm.

Det var plåtmyntens ohanterlighet som ledde till att de första banksedlarna så småningom uppkom. Inledningsvis utgjorde dessa egentligen kvitton som lämnades mot deponering av plåtmynt i Stockholms Banco, grundad 1657.

Totalt tillverkades tiodalern (sammanslaggt 26 774 ex) av 528 ton koppar. I dag är kopparpriset ca 23 000 kronor per ton. Så åren 1644-1645 utgavs världens största mynt till ett pris i dagens värde av ungefär 11.960.000 kr, vilket per mynt skulle bli 446 kr i kopparvärde, eller en knapp femhundring. En hel ox kostade då ca 6 daler sm, så man kan förstå att köpvärdet för en kopparplåt om tio daler sm (nästan 20 kg koppar) då var betydligt större än motsvarande summa i dag.

Redan vid utgången av 1646 hade 21 317 (nära 80%) tiodalersplåtar exporterats, främst till Ryssland. Av de återstående exporterades större delen som metall och inte som mynt. Så vitt vi känner till finns efter Grytfyndet sammanlagt endast åtta plåtmynt i valören 10 daler sm bevarade till i dag, varav sex i KMK:s samlingar.

Kända plåtmynt om 10 daler sm

Präglingsår 1644

1 ex funnen i Småland, Kalmar hamn, 1867. Ensamfunnet. Inv.nr KMK 4213.

4 ex funna i Östergötland, Gryts socken, Häradsskär, 1974. Depåfynd. Inv.nr KMK 103 653.

1 ex finns i Ericssbergs samling, tidigare ägt av friherre Carl Bonde (1786-1854), fideikommissarie till Ericssberg.

1 ex finns i Avesta myntmuseum, ursprungligen medfört av Fredrik I från Hessen år 1731.

1 ex fanns i Riksbankens samling, ursprungligen tillhört Gustaf Rålamb (1675-1750), men är förkommet sedan omkring år 1800.

Präglingsår 1645

1 ex funnen i Östergötland, Gryts sn, Häradsskär, 1974. Depåfynd. Inv.nr KMK 103 653.

9. Kristina. Säter. 1 öre 1638. SM 105 a och b.

10. Kristina. Säter. 1 öre 1641. SM 108.

11. Kristina. Avesta. 1 öre 1644. SM 109 b.

12. Kristina. Avesta. 1 öre 1646. Slutmyntet i fyndet från Häradsckär. SM 111.

Otryckta referenser

Brev från Karolinska Institutet till RAÄ den 11 september 1974, av Diego Carlström.

Brev till RAÄ från ÖLM den 31 maj 1974, av Anders Lindahl.

ÖLM, rapport den 27 juni 1974, av Anders Lindahl.

Myntvraket vid Häradsckär. Resumé skriven i september 1976, av Christer Redelius.

Tekniska Institutionen, RAÄ, konserveringsrapport A 3575 den 6 maj 1983, av Gunnel Werner.

Brev till Riksantikvarien från KMK den 11 maj 1992, av Lars O. Lagerqvist.

KMK top.ark. och inventarium.

Tryckta referenser

Redelius, Ch.: *Myntvraket*. Ett sjöhistoriskt fynd vid Häradsckär. *Östergötlands och Linköpings Museums Årsbok* 1978, s. 19-42.

Tingström, B.: *Plate Money. The World's Largest Currency*. Stockholm 1986.

– *Avesta Myntmuseum*. Uppsala 1995.

– *Världens största mynt Quadra. Klenoder i Kungl. Myntkabinetet*, s. 110-112. Stockholm 1998.

Wiséhn, I. & Lagerqvist, L. O.: *Kring världens största mynt – Kristinas 10 daler sm 1644-1645*. *SNT* 1990:2 s. 28-29. □

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

**KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR**

Lagerlista över svenska person-
medaljer och numismatisk litteratur
www.nordlindsmynt.se

LUNDS MYNTHANDEL

**KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR**

**MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR**

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

AURUM AUKTIONER AB

stockholm

**Myntauktioner i
centrala Stockholm!**

Låg provision - Alla objekt beskrivs utförligt
både i tryckt katalog och Internetkatalog

Vi söker alltid bättre
mynt, sedlar, medaljer, polletter och litteratur!

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13 Mail: info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

Såguddens Museum

Arvika

Utställning 2007:

Mynt och Medaljer

Även polletter visas.

Museet öppet 10/6 – 31/8 tis - sön 12 - 17

Övrig tid kan grupper bokas

Mer information finns på

www.sagudden.com

e-post: info@sagudden.com

Tel. 0570 137 95

Välkomna! Västra Värmlands
Fornminnesförening, Arvika

Tre numismatiska samlingar i Nordiska museet

Av Ian Wiséhn

Nordiska museet på södra Djurgården i Stockholm är i dag Sveriges största kulturhistoriska museum. Samlingarna speglar livet och arbetet i Sverige från ca år 1520 till idag – svenska folkets minne. Museet har närmare 1½ miljon föremål, omkring 10 miljoner arkivalier och bilder samt ¼ miljon böcker.

Att museet skulle bli så stort hade nog inte Artur Hazelius kunnat drömma om när han 1873 visade sina privata samlingar för allmänheten i en paviljong vid Drottninggatan 71 i Stockholm.

I ett magasin inne i museets huvudbyggnad finns tavlor, hantverksredskap och möbler tätt placerade. Bland möblerna står sex skåp som till utseendet verkar bekanta för en gästande numismatiker. Det visar sig vara mynt- och medaljskåp som tillhört tre herrar som åtminstone har två saker gemensamt, nämligen numismatiken och att de alla var goda vänner med Hazelius.

Nu är det så att Nordiska museet faktiskt äger ytterligare spännande myntsamlingar liksom medaljkonstnärers efterbörd (t.ex. Lea Ahlborns arbetsbord, redskap, modeller, skisser m.m.), men denna artikel koncentrerar sig på de tre största samlingarna som har ägts av C. A. Odelberg, Andreas Bernström och Viktor Baumbach.

Kaptenen C. A. Odelbergs medaljsamling

Kaptenen C. A. Odelberg (1832-1910) har väl främst gjort sig känd som numismatiker, men han samlade också på uppgifter om konstnärer och konsthantverkare i Sverige under äldre tider samt om mynt, mått, vikter och ordensällskap m.m. Allt detta förvaras i museets arkiv. Från Odelberg fick Nordiska museet en rikhaltig och mycket intressant samling balansvågar m.m. Ibland dessa finns t.ex. små vågar från 1730- och 1740-talen som signerats av stockholmsmästaren B. W. Meyer. Odelberg hade också många utdrag ur tyska och reformerta församlingarnas kyrkböcker. Dessa anteckningar finns nu i Kungliga Biblioteket.

Den numismatiska samlingen (inv.nr NM 115.085) som räknar 2.426 nummer, omfattar minnespenningar, jettonger och medaljer, de allra flesta

präglade eller gjutna till minne av svenska personer och händelser. De skulle helst vara utförda av svenska konstnärer. Flertalet (1.452 st) är av brons, medan 940 är av silver eller annan vit metall, tre av guld, fyra av järn o.s.v. Donationen innehåller också en talrik samling förenings- och ordenstecken. Denna senare samling finns också förtecknad i små anteckningsböcker där Odelberg har beskrivit tecknet/märket och det som han själv visste om föremålet eller sällskapet.

I Odelbergs stora medaljskåp finns en synnerligen representativ samling medaljer från Vasatiden och fram till och med Oscar II:s regering. Allt ligger prydligt sorterat i kronologisk ordning. Han hade särskilda avdelningar i skåpet där medaljerna är sorterade efter respektive gravör eller där enbart idrottsmedaljer och märken finns placerade. I askar ligger medaljer och tecken från mer eller mindre hemliga sällskap som ju var vanliga under 1800-talet. Längst ner i skåpet finns ett par hyllor. Där ligger de små pedantiskt förda anteckningsböckerna över samlingen, men också två mycket vackra originallådor från slutet av 1700-talet. Dessa lådor innehåller plattor med fastklistrade medaljavslog i tenn över svenska kungar. Det handlar därmed om Fehrmans och Enhörnings regentlängder. Det var bl.a. på detta sätt som enklare medaljer såldes i gamla tider, ofta genom olika bokläders försorg.

I enlighet med C. A. Odelbergs uttalade önskan, överlämnade hans hustru Elise Odelberg, f. Åkerman, den numismatiska samlingen som gåva till Nordiska museet.

Grosshandlaren Andreas Bernströms pollettsamling

Grosshandlaren Andreas Bernström (1845-1925) var född i Helsingborg. Fyrtio år gammal flyttade han 1885 till Stockholm. Där ingick han som delägare i den av brodern John Bernström grundade firman John Bernström & Co. Firman sålde framgångsrikt olika typer av maskiner.

Bernström var nära vän med Artur Hazelius och stödde tankarna kring Nordiska museets framväxt. Eftersom Bernström var en givmild donator till olika filantropiska stiftelser var det naturligt för honom att även

Kapten C. A. Odelberg, medaljsamlare.
Ur en tidningsnotis från 5 mars 1910.

skänka sin stora pollettsamling. År 1916 överfördes två skåp av valnöt (55 lådor i respektive skåp) som var fyllda med 5.578 polletter till Nordiska museet (inv.nr NM 127.106). Sedan dess har skåpen varit magasinerade och innehålllet har knappast alls kommit till användning, men så kan det ibland bli med vissa gåvor. Tyvärr tycks ett och annat ha uttagits ur skåpen utan att läggas tillbaka.

Bernström hade en viss betydelse inom numismatiken i Sverige. Han var nämligen en av Svenska Numismatiska Föreningens stiftare år 1873. Hans samling av medaljer över svenska enskilda personer ansågs av medaljkännaren Axel Wahlstedt vara den förnämsta i sitt slag i privat ägo. Samma sak gällde hans sedelsamling. Andreas Bernström samlade även på sällsynta böcker och frimärken. Svenska Numismatiska Föreningen slog 1926/27 en medalj över Bernström. Medaljen graverades av Erik Lindberg.

Mycket har redan sagts om den Bernströmska pollettsamlingen, men några ord kan kanske vara till nytta. De äldsta polletterna är kopplade till den s.k. förbundshären 1634 (under de senaste åren har ny forskning ifrågasatt denna koppling). I lådorna ligger annars ett fåtal från slutet av 1600-talet, men betydligt fler från 1700-talet och tidigt 1800-tal, d.v.s. de klassiska brukspolletterna från Bergslagen, Dalarna, Uppland med flera platser. Under slutet av 1800-talet ökar pollettutgivningen dras-

tiskt. Denna ökning speglas mycket väl i Bernströms samling. Här finns alla dessa polletter från landets stads-hotell, restauranger och kaféer, bad-inrättningar, mejerier, renhållningen, fattigvården etc. Den som tittar ner i lådorna får en omedelbar påminnelse om Sveriges framväxt under 400 år – från ett tämligen fattigt land till den välfärd som man kan skönja vid sekelskiftet 1900. Hur som helst är det en omtumlande och mäktig känsla att få studera drygt 5.000 polletter på några timmar.

Apotekaren Viktor Baumbachs myntsamling

Apotekaren Viktor Natanael Baumbach föddes den 18 mars 1845 i Hjärpås, Skaraborgs län. Hans föräldrar var komministern i Hjärpås, Jonas Baumbach och Rakel Gustava Edberg. Efter studier vid Skara Högre Elementarläroverk antogs Viktor Baumbach i januari 1862 som elev i apoteket i Svenljunga och avlade där år 1865 farmacie studiosi-examen. Han erhöll den 25 maj 1888 privilegium att driva apoteket i Jämshög. Tio år senare övertog han den 21 februari 1898 apoteket i Klippan.

Under hela sitt vuxna liv uppvisade Baumbach ett levande intresse för historia och fornsaker. Åren 1884-1888 var han t.ex. ledamot av Närkes fornminnesförening. Han deltog i ordnandet av Örebro läns-museum och biträdde vid utgivandet av *Förteckning öfver föremålen* i museet. Som en gåva till museet, överlät Baumbach en samling fornsaker. Han hade också samlat på fornsaker i Skåne och Blekinge och dessa skänkte han 1918 till Lunds universitet historiska museum. Han var även givmild i fråga om pengar. Så t.ex. donerade han 10.000 kr till apotekarsocieteten. Detta var en summa som då motsvarade ungefär tio årslöner för en hantverkare eller lägre tjänsteman.

Av hälsoskäl tvingades Baumbach sälja apoteket i Klippan. Han ägde Villa Bellis invid Engelholm tillsammans med sin hustru Anna, f. Nyborg. De fick en son som tyvärr avled i förskoleåren. Därefter adopterade de en flicka. Viktor Baumbach avled den 1 augusti 1926.

Hans myntsamling på ca 3.900 mynt (det finns även en del medaljer och sedlar) donerades till Nordiska museet (inv.nr NM 160.652) och förvaras i några enklare myntskåp (20 respektive 25 lådor). Här finns ett hundratal svenska medeltidsmynt från myntherrar som t.ex. Knut Eriksson,

Erik Eriksson, Magnus Eriksson, Albrekt av Mecklenburg och Karl Knutsson. De flesta av dessa små medeltidsmynt är försiktigt fästade på pappersetiketter med hjälp av metallklamrar. På etiketten har Baumbach skrivit en kort beskrivande text.

Tämligen hastigt kunde jag titta på de senare mynten. Där finns flera av Gustav I:s mynt, men också hans söners: Erik XIV, 16 öre 1564 och 1565, Johan III, 4 mark klipning 1571 och 1 daler 1573, Karl IX, 1 riksdaler 1610 och 4 mark 1608 o.s.v. Efter en stunds dragande bland lådorna kommer man till frihetstiden och det märks direkt att Baumbach försökt få så kompletta serier som möjligt. Framför allt gäller detta de större silvermynten. Av Fredrik I:s riksdalermynt finns åren 1723-1728, 1731 (+ 1 ex dubbelporättet), 1732, 1741, 1744, 1747-1751. På samma sätt gäller det också för Adolf Fredriks mynt och Gustav III.

Ett stort antal kopparmynt finns självklart liksom många äldre mynt från utlandet. Däremot finns det inga guldmynt! Men det har smugit sig in

”en katt bland hermelinerna”, nämligen ett myntfynd från Tyresö socken, i Sotholms härad, Södermanland (inv.nr NM 172.153). Det rör sig om 12 mynt från Karl XIV Johans regering: ¼ skilling 1819, 1825 (2 ex), 1826, 1827 (2 ex), 1829; 1/3 skilling 1836; 1/12 skilling 1825, 1830 (3 ex) och 2 mynt från Karl XI:s tid: 1/6 öre sm, oläsliga årtal.

Källor och litteratur

Eles, H.: Den Bernströmska pollettsamlingen i Nordiska museet. *Fataburen* 1967, s. 231-238.

Lilienberg, V. E.: Den Odelbergska samlingen af idrotts-märken och -medaljer. *Numismatiska Meddelanden* XIX, Stockholm 1910, s. 1-44.

Thordeman, B.: Nordens offentliga myntsamlningar. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1937, s. 133f.

Wahlstedt, A.: Minnespenningar över enskilda svenska män och kvinnor. *Numismatiska Meddelanden* XXIV, andra följden, Stockholm 1925, s. 175.

Wahlstedt, A.: Minnespenningar över svenska män och kvinnor. *Numismatiska Meddelanden* XXIX, tredje följden. Stockholm 1937, s. 178. □

En gammal varning för en sedelförfalskare

Han ser prydlig ut! Om vi inte visste bättre så skulle vi ha gissat på att Johan Magnus Svensson hade klätt sig fint för att för första gången träffa sina blivande svärföräldrar. Men så trevligt är det inte. Egentligen handlar det om en allvarlig varning till allmänheten för en farlig förfalskare av sedlar.

Det var ”Detektiva Polis-afdelningen i Stockholm” som hade fört in varningsannonsen i en stockholms-tidning. Man gjorde så under 1800-talet. Enda skillnaden mellan den här annonsen och alla andra var porträttet. Oftast visste inte polisen något om förfalskarens person.

Johan Magnus Svensson hade genom förfalskningar av sedlar och checkar lyckats lura till sig sammanlagt 5 682 kronor i Skandinaviska

Kredit-Aktiebolaget, Hantverkarbanken och Folkbanken.

Belöningen för den som hjälpte polisen med upplysningar som kunde leda till ett gripande var 100 kronor samt 10 procent av ”de penningar han innehar”. Säkert fanns det både en och annan som hoppades kunna upptäcka Johan Magnus Svensson. Sedan kan man ju undra över rätts-skyddet. Annonsens text föregriper rättsprocessens tågordning. Man får väl hoppas att Svensson verkligen var skyldig!

IW

Johan Magnus Svensson
har genom förfalskningar i
Skandinaviska Kred.-Aktie-
bolaget, Handtverksbanken
och Folkbanken tillnarrat
sig 5,682 kronor.
Belöning för hans gripande:
100 kr. samt 10 proc. af
de penningar han innehar.
Detektiva Polis-afdelningen i Stockholm.

En annons från 1890-talet som varnar för en sedelförfalskare.

Arbetaren Anderssons fynd av romerska denarer

GOTLANDSPOSTEN år 1898 berättade om ett märkvärdigt fynd av romerska denarer. Det var arbetaren Joh. Andersson, som tillsammans med sin bror Martin Andersson och hemmansägaren Albert Löfgren, som höll på att sänka en större "stenvast" i Mästerby socken, söder om Visby på Gotland. Väst är gammal gotländsk dialekt och detsamma som stengårdsgård, stängsel eller annan inhägnad.

Bäst som Andersson grävde fick han på spaden en hel hög med silvermynt. Ett ivrigt sökande i jorden inleddes, och efter en stund hade de tre herrarna fått i dagen inte mindre än omkring åttio mynt.

Den lilla skatten påträffades helt nära jordytan och i närheten av mynten hittade männen dessutom två urholkade stenar, som möjligen använts som handkvarnar. Några år tidigare hade en annan person på samma ställe hittat en gammal lerkruka. Den hade av någon "sakkunnig" bedömts vara en gravurna. *Gotlands-posten* gjorde här ett antagande: "hvarför det synes troligt, att här fordom varit en boplats, i hvars närhet grafsättning egt rum."

Personer som kunde något om gamla mynt tillfrågades och berättade att det rörde sig om romerska denarer med porträtt på olika kejsare som t.ex. Antoninus Pius och Hadrianus. Fyndet av 78 denarer rapporterades till myndigheterna, men endast fjorton mynt inlämnades. I Kungl. Myntkabinetet har de fått inv.nr SHM/KMK 10 704. Lennart Lind har omnämnt fyndet i sitt arbete: *Roman denarii found in Sweden 2. Catalogue*, som ingår i "Acta Universitatis Stockholmiensis" 11:2, Stockholm 1981, s. 77ff.

JW

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.

Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje

Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:

<http://www.nrmh-mynt.a.se>

Tio fantastiska år på Slottsbacken – 1997-2007

En så gammal institution som Kungl. Myntkabinetet (KMK) har självklart haft många adresser i Stockholm: Slottet Tre Kronor, det nya Stockholms slott, Högvaktsflygeln, Ridderstolpeska huset på Skeppsbron, Nationalmuseum, Historiska museet m.fl. Samtliga placeringar har orsakats av inre eller yttre omständigheter.

Perioden från tidigt 1940-tal och fram t.o.m. 1995 – den tid vi delade hus med Historiska museet – var bra på många sätt. KMK hade flera utmärkta och intresserade chefer: Bengt Thordeman, Nils Ludvig Rasmusson, Brita Malmer, Ulla Westermark och Lars O. Lagerqvist. Nya utställningar byggdes från början, och forskare i numismatik flockades till Storgatan / Narvavägen. År 1975 blev KMK dessutom ett självständigt museum.

Läget i samma byggnad som Historiska museet innebar emellertid även en del problem. Vi var flera på KMK som upplevde att verksamheten till viss del började stagnera. Möjligheterna att göra nya spännande och moderna utställningar var starkt begränsade. Säkerhetsnivån var låg och trångboddheten stor.

Med ekonomiskt stöd från Sparbankerna, Sveriges riksbank, Skandia och Postgirot kunde flyttplanerna till Slottsbacken förverkligas. Under planerings-, flytt- och uppbyggnadstiden var Henrik Klackenbergs museets chef. KMK genomgick stora förändringar. Inflyttningen på Slottsbacken skedde under april-maj 1996. Äntligen hade KMK fått lämpliga lokaler med utmärkta valv och arbetsrum. Den högtidliga invigningen av museet med kungen och drottningen skedde i juni 1997, nu med namnet Kungl. Myntkabinetet – Sveriges Ekonomiska Museum. Några år senare utnämndes undertecknad till chef.

År 2005 kunde vi inviga vårt annekthemuseum – Tumba Bruksmuseum. Detta skedde efter en stor gåva från Sveriges riksbank. Därmed har en ny fas inträtt i KMK:s historia. Nya utmaningar kommer ständigt för det nya KMK.

Det finns många sätt att mäta resultaten från tio års verksamhet på Slottsbacken, men en snabb summering av de största utställningarna kan var på sin plats att nämna:

... 1997 Ett nytt museum med utställningar på tre våningsplan

... 1998 Kulturhuvudstadsåret innebar bl.a. ett flertal konstutställningar i KMK men dessutom Samlarens klenoder i samband med Svenska Numismatiska Föreningens 125-årsjubileum (+ katalog)

... 1999 Gunvor Svensson Lundkvist – medaljkonst (+ katalog); Myntskatternas magi; Spara i bössa och bank; P. G. Thelander – medaljer (+ katalog); Tid är pengar – utställning till ett nytt millennium

... 2000 Jazzmusiker på medalj (+ katalog); Gyllene mynt och flöjten från Divje Babe – pengar från Slovenien (+ katalog); Silver, siden och sändebud från öst; Mera klöver! – spelkort

... 2001 Arkitektur och makt – en utställning om mynt, sedlar och medaljer; En historia om spekulering – från tulpanlök till IT-bubbla; Stjärnglans – filmens stora på medalj (+ katalog)

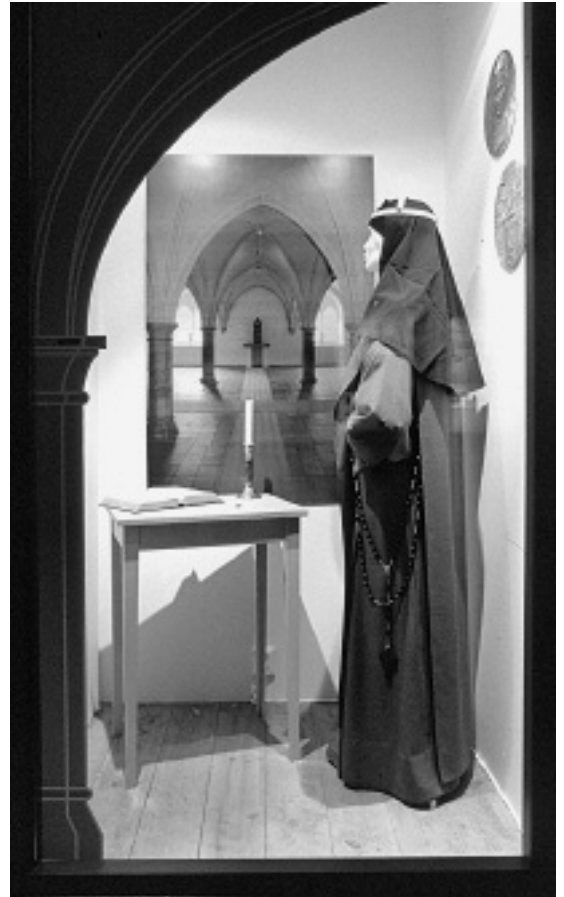
... 2002 100 år med de rätta figurerna – Öbergs spelkort 1902-2002 (+ katalog); Euro – en utställning med anledning av införandet av euron inom EU (+ katalog); "Är vi inte alla bröder?" – slaveriet på medaljer, mynt och sedlar; "När polletten föll ner" – en utställning om Stockholmspolletter med anledning av Stockholm 750 år

... 2003 Ernst Nordin – medaljer (+ katalog); Visa mig vägen – Heliga Birgitta (+ katalog); Grillfest – Bilklubbarnas kylarmärken

... 2004 Argentina – "silverlandet". En utställning om Argentinas pengar under 400 år; Olympiska tecken (+ katalog); Ron Dutton – "From Landscape to Lunarscape" (+ katalog)

... 2005 Den andra sidan av medaljen. Tre medaljkonstnärer (+ katalog); Höganäs – inte bara krus (+ katalog); En spegling av vår samtid – Veckans affärer 40 år; I var mans ficka. En utställning till Designrådet om svenska mynt och sedlar under 1900-talet

... 2006 Möten och identiteter – i silver, bambu och näver; Ibsens kvinnor

Ovan ses bilder från utställningen "En historia om spekulatör – från tulpanlök till IT-bubbla" år 2001.

Till höger "Visa mig vägen – Heliga Birgitta" år 2003.
Foto: Jan Eve Olsson respektive Gabriel Hildebrand.

... 2007 Kvinnors flit för herrars nit. Sidenplånböcker.

Till ovan nämnda lista kan vi även lägga till ytterligare 40 (!) mindre utställningar. Flera böcker har utgivits vid sidan av utställningskatalogerna. Dessutom har KMK varje år tagit fram åtta nummer av Svensk Numismatisk Tidskrift.

Vid sidan av allt detta pågår ständigt ett arbete med vår hemsida som vartefter blir mer och mer innehållsrik. Museets samlingar dokumenteras och registreras digitalt. Annat som också sker är det pedagogiska arbetet med barn och dokumentationen av alla nya myntfynd. Konferensverksamheten går mycket bra, och under åren har tusentals personer

deltagit i möten i våra särskilda mötesrum och fått del av Myntkrogens service och goda mat.

Före 1997 var KMK ett tämligen anonymt museum som inte märktes så mycket. I dag räknas vi bland Stockholms mest intressanta museer.

Ian Wiséhn

Kungl. Myntkabinettets utställningar år 1945

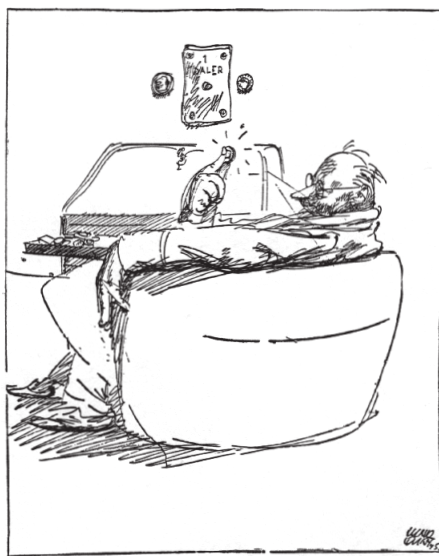
Kungl. Myntkabinettet – Sveriges Ekonomiska Museum på Slottsbacken invigdes onsdagen den 11 juni 1997 av H.M. Carl XVI Gustaf. En ”flyttningsörtug” slogs som minne. I SNT 1997:5 finns en bildkavalkad om händelsen och desutom Kungl. Myntkabinettets historia i korthet. Nu firar museet tio år på denna adress.

Men för 62 år sedan, på våren 1945, öppnade Kungl. Myntkabinettet sin svenska myntsals på Narvavägen / Storgatan i lokaler som be-tecknades som de vackraste utställningslokalerna i Norden. Sigurd Curman var då riksantikvarie, och ansvarig för Myntkabinettet var Bengt Thordeman

Händelsen uppmärksammades i pressen, bl.a. så som följer här. Den 2 januari 1945 publicerades denna teckning i Dagens Nyheter – och nedanstående verser med en onekligen mycket kort men roande sammanfattning av vår mynthistoria! – inför Myntkabinettets stundande öppnande.

Vem som var tecknarens förebild är oklart. Den poetiska författarens signatur är enbart ”H.” men står för Alf Henrikson.

MGL

Teckning av illustratören
Birger Lundquist (1910-1952).

Sveriges mynt

Olov Skötkonung lät sina anställda drängar i den avlägsna forntiden utmynta pengar. Dem köpte han armborst och slagsvärd och smör och gårdar och trälar och dopfuntar för.

Anund Jakob följde hans höga exempel och präglade mynt med sin kungliga stämpel, varefter det allmänt blev sed som bekant att kungen av Sverige lät göra en slant.

De inhemska kapitalisternas fasa var Johan den tredje och Gustav Vasa, och även en ganska fattig person kände av Karl den tolfte's inflation.

I ett sekel betalades härar och båtar och hyror och skatter med hiskliga plåtar.

De avtog i värde så småningom tills riksdalern och senare kronan kom.

Tänk vad pengar som ströddes till höger och vänster genom åren i Sverige för varor och tjänster!

Och ingen person gör de numera rik mer än den som är hemma i numismatik.

H.

Myntverket informerar om myntset

Eftersom AB Myntverket och andra får så många frågor om kvalitén på mynten i 2006 års set vill vi informera alla samlare om bakgrunden.

Sedan 2002 är AB Myntverket privatägt efter en utförsäljning av bolaget Tumba Bruk från Riksbanken. AB Myntverket ägs i dag av Myntverket Finland samt SAXONIA AG. I och med denna försäljning började en ny tid för såväl Riksbanken, Myntverket, mynthandlare som er samlare här i Sverige.

Riksbanken styr och beställer alla mynt som tillverkas i landet. Hur den processen ser ut och vilka som beslutar kan man läsa om på Riksbankens hemsida: www.riksbank.se

AB Myntverket är ett tillverkande bolag som har kompetens, rutiner och erfarenhet av myntproduktion sedan många år. När mynten är färdiga levererar vi dem omedelbart till Riksbanken. Om Myntverket och vår produktion kan ni läsa på vår hemsida: www.myntverket.se

I början på 1970-talet började Myntverket att tillverka myntset som skulle ha en ocirkulerad kvalitetsnivå på mynten. Under åren som gick började vi på Myntverket specialbehandla mynten som skulle monteras i seten. Det var helt i linje med de regler och ägarförhållanden som var då. Så småningom hade vi en helt egen produktionslinje för hela framställningen av mynten innan montage i de blå kassetterna. Våra operatörer har med stolthet tagit fram extremt vackra mynt. AB Myntverket har värvat om samlandet i landet och varit noga med att ge ut årsseten så att det skall vara möjligt att ha en komplett samling.

Under åren har det från olika håll framkommit förslag till Riksbanken, att den kvalitetsnivå som sätts in i seten också skall finnas att tillgå på öppna marknaden. Då detta var en speciell kvalitetsnivå beslutades efter diskussioner att det skall finnas möjlighet för alla mynthandlare att köpa ocirkulerade mynt. För att serva alla har AB Myntverket å Riksbankens vägnar tagit på sig att efter beställning hos AB Myntverket ombesörja hantering och administration för att leverera ocirkulerade mynt. Detta är i dag det enda sättet att köpa ocirkulerade mynt på, då bankerna inte längre kan ge denna service. Dock är det endast hela paket som säljs, inte enstaka rullar.

I och med dessa överenskommelser så är även vi på AB Myntverket tvungna att köpa samma ocirkulerade mynt till våra set. Under hela produktionsprocessen har varje mynt slagits mot andra mynt i minst tio stora omlastningar. Vi har under montaget av seten försökt att sortera ut de med flest slagmärken, men alla mynt kommer att ha skador på sig.

Under 2006 tillverkades endast två valörer. För att kunna hantera 2006 års set på ett trovärdigt sätt beslutade AB Myntverket sig för att ta fram en helt ny kassett för att undvika framtida frågor i samlarkretsarna. Det är en kostsam historia att ändra plastverktyg, och det var endast medvetenheten om att ni samlare vill ha korrekta produkter som till slut föllde avgörandet att vi skulle göra ett set för 2006 trots allt.

En annan nyhet är att skattemyndigheten har varit mycket noga med att under 2006 påtala vikten av att lägga moms på samlarprodukter redan i första led.

Allt detta sammantaget gör att ni i er hand har fått en produkt som uppfyller kravet på ocirkulerade mynt med hål endast för aktuella valörer till ett något högre pris än tidigare.

Vi hoppas att ni samlare trots allt ska ha en förståelse för den situation som vi befinner oss i genom att ägarförhållandena har ändrats samt att starka grupper har påverkat Riksbanken i riktning mot ett mer rättvist agerande för alla som vill köpa ocirkulerade mynt till myntset.

Barbro Brunman
Platschef
AB Myntverket

Importerat guld till svenska mynt år 1902

Med tåg från Göteborg anlände till Stockholm år 1902 importerat guld från London för Riksbankens räkning. Sammanlagt rörde det sig om 405 kg guld.

Enligt då gällande myntlag utmyntades av 1 kg fint guld 248 tiokronorsmynt och 124 tjugokronorsmynt. Vårt myntguld var en legering av nio hundradelar fint guld och en hundradel koppar. Engelskt myntguld, eller s.k. standardguld, innehöll 22 karat (fint guld = 24 karat), d.v.s. 11/12 fint guld.

Dessa uppgifter kan vara av intresse när man håller i ett svenskt guldmynt från ett av Oscar II:s sista regeringsår.

IW

Nordisk Numismatisk Unions möte 1-3 juni 2007 i Stockholm

Värd för NNU:s möte är i år Svenska Numismatiska Föreningen. Mötet som avhålls i Stockholm inleds med en mottagning i Stockholms Stadshus under värdskap av Stockholms Stad på fredagskvällen 1 juni. Unionsmötet och föredrag hålls på Kungl. Myntkabinettet under lördagen den 2 juni och på kvällen är det festmiddag på Restaurang Hilton vid Slussen, Stockholm. Mötet avslutas under söndagen den 3 juni med en utflykt till Tumba Bruksmuseum.

Program

<i>Fredag 1 juni</i>	19.00	Mottagning i Stockholms Stadshus.
<i>Lördag 2 juni</i>	09.00	KMK öppnar.
	09.30	Museidirektör Ian Wiséhn hälsar välkommen och kåserar om Kungl. Myntkabinettet. Därefter föredrag av Michael Märcher, Pd.D.-studerande på Den kgl. Mynt- och Medaille samling, Köpenhamn, "Danske myntsteders nordiske relationer 1800-talet". Kort paus.
	10.40	Unionsmöte.
	12.00	Lunch på Myntkrogen, KMK.
	13.00	Föredrag av överintendent Tuukka Talvio, Helsingfors, "Nationalmuseets myntkabinett i Helsingfors sedan år 2000". Därefter talar Thorulf Björklund, ordförande i Føroya Myntsavnarafelag, under rubriken "Pengar på Färöarna 1940-1941".
	14.00	Guidning av Kungl. Myntkabinettet för de som så önskar.
	19.00	Festmiddag på restaurang Hilton, Slussen, Guldgränd 8, Stockholm.
<i>Söndag 3 juni</i>	10.00 ca	Buss från deltagarnas hotell ut till Tumba Bruksmuseum. Guidning av museet. Buffélunch serveras.
	15.00	Återresa till Stockholm.

Priser

Mottagning i Stadshuset (gratis), lunch Myntkrogen (150 SEK), festmiddag (650 SEK), buss och lunch Tumba (350 SEK). De som är intresserade av att deltaga ombedes omgående ta kontakt med SNF:s kansli onsdag - torsdag kl. 10.00-14.00, tel. 08-667 55 98, eller epost: carin@numismatik.se

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 - 18.00
Lördagar 10.00 - 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

En miljon kronor i guldmynt eller i sedlar – och allt i färg

I den Svenska kalendern för 1909 finns det en artikel som berättar om "Fotografering i färger". Färgfotografering var något synnerligen modernt och något som de allra flesta då var okunniga om. Artikeln illustreras med två färgbilder (trefärgstryck) som har ett numismatiskt intresse för läsare år 2007.

Det första fotot visar en miljon kronor i 1000-kronorssedlar. Redaktionen bakom kalendern skriver mycket riktigt att det inte är så lätt att föreställa sig en så stor summa pengar. Det var därför tänkt att bilden skulle tjäna som en god hjälp till läsaren som skulle få en klarare föreställning om penningmängden.

Främst på bilden syns 10 000 kronor i lösa 1000-kronorssedlar tillsammans med nio lösa buntar med tio sådana sedlar i vardera bunt. Mot den röda bakgrunden och på sidorna står nio väl insnöorda buntar. Varje bunt innehåller 100 000 kronor. Det är fortfarande så pass mycket pengar att många av oss nästan tappar andan vid anblicken.

Den andra bilden visar en miljon kronor i 20-kronorsmynt – alla i guld. Det rör sig om femtio små säckar som vardera vägde ca 9 kg. På varje etikett står det: *Guld = / Tjugokronor / 20.000 Kronor*. Därunder finns ett datum utskrivet och några signaturer.

Möjligen är dessa två bilder de enda som finns bevarade och som visar hur man packade och förvarade svenska 1000-kronorssedlar och guldmynt vid början av 1900-talet. För oss moderna läsare blir därför en annars helt inaktuell artikel riktigt intressant. Till sist kan man undra över sedlarnas och guldmyntens numismatiska värde.

IW

Strandbergs Mynt

&

Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

På den övre bilden ses en miljon i 1000-kronorssedlar mot röd bakgrund. Den undre bilden visar en miljon i 20-kronors guldmynt, femtio säckar som vardera väger ca 9 kg. De ursprungliga fotografierna är tagna i Riksbanken direkt för trefärgstryck och visades i "Svenska Kalendern" 1909 i samband med artikeln "Fotografering i färger".

Två sedelliknande assignationer från några Brandstodsbolag

För både bönder och borgare i gamla tider var risken för brand något som hörde till vardagens verklighet. När hus och gårdar brann låg ruinen, i dubbel bemärkelse, mycket nära. Därför var det inte så märkligt att människor gick samman i olika typer av sällskap för att kunna få någon ersättning när olyckan var framme. Bortsett från en del tidiga ansatser till brandförsäkring kan man säga att utvecklingen började redan under slutet av medeltiden.

De tidiga gillena lämnade bidrag till ersättning vid brandskada, men skillnaderna i landet var stora. Utvecklingen gick dock mot en skyldighet för invånarna i olika delar av Sverige att man skulle kunna lämna ersättning vid brandskada inom den

egna landsändan. Det blev ett slags tvångsförsäkring som det stadgades om i såväl Östgötalagen (1200-talet) som senare i landskapslagarna och i 1734 års lag (i byggningabalken). Befrielse att lämna brandskadeersättning enligt 1734 års lag medgavs i slutet av 1700-talet för socknar, som inom sig inrättat frivilliga brandstodsöreningar eller kassor. Helt upphävdes brandstodstvånget först 1853.

Brandstodsbolagen hade oftast reserverade medel insatta i Rikets ständers bank. Med dessa pengar i ryggen hade bolagen möjlighet att ge ut egna assignationer (checkar) som kunde användas som betalningsmedel. Den främsta anledningen bakom denna utgivning var bristen på kon-

Myntauktion

ärligen i maj och december.

Knut Eriksson-brakteat
kommer på auktionen den 26 maj

Välkommen som köpare eller inlämnare
på våra auktioner.

Frimärkshuset Skandinavisk Filateli AB

Humlegårdsgatan 13 Telefon 08-661 74 50
114 46 STOCKHOLM Telefax 08-662 82 46

E-post: auctionbids@frimarkshuset.se
www.frimarkshuset.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR

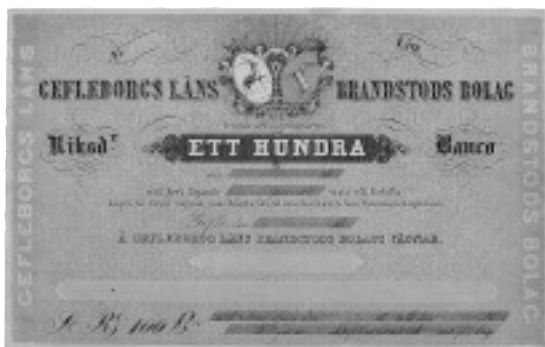
till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Trålvägen 6, 434 92 Vallda

Tel. 0300-281 25, Fax 282 25

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

Assignment från Gefleborgs Läns Brandstods Bolag, 100 riksdaler banko, 1850-talet. Svart tryck mot grön bottenfärg.

Assignment från Westmanlands Läns Brandstods Bolag, 500 riksdaler riksmünt, 1850-talet. Svart tryck mot vit botten. Den stora valörangivelsen i mitten, "500", har röd-orange färg.

tanter i samhället – en brist som länge var kronisk.

När man nu lät trycka egna assignationer var det lätt hänt att resultatet blev tämligen sedelikt. Assignationerna har fasta valörer, heraldiska symboler eller vapensköldar som var kopplade till det egna länet. Dessa värdepapper var dessutom under-tecknade av ansvariga personer. Of-

tast var de även tryckta hos Jacob Baggés sedeltryckeri.

I denna notis exemplifieras förete-elsen med hjälp av två assignationer, båda utförda som provtryck. Det äldsta exemplet är tryckt för *Gefleborgs Läns Brandstods Bolag*. Valören är fastställd till 100 riksdaler banko, d.v.s. före 1856. Överst på assignationen finns länets stående bock. Den

andra assignationen kommer från *Westmanlands Läns Brandstods Bolag* och valören är 500 riksdaler riksmünt. Denna är inte daterad, men är troligen tryckt vid mitten av 1850-talet. Den är skyddsperforerad med Jacob Baggés namn. Båda assignationerna är tryckta endast på en sida.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

IW

Medalj präglad till svenska trädgårdsutställningen 1930. Utförd av skulptören Tore Strindberg. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Trädgårdsutställningens medalj från 1930

Den 11 augusti 1930 invigdes i Stockholm något som gick under namnet "Allmän Svensk Trädgårdsutställning". I samband med denna pågick även en tävling där vinnarna fick medaljer.

Utställningens medalj visar på åtsidan de båda gudinnorna Flora och Pomona med sina respektive sym-

boler – en blomma och en frukt. Omskriftens text lyder: ALLMÄN • SVENSK • TRÄDGÅRDSUTSTÄLLNING • 1930.

Frånsidan föreställer Adam och Eva i paradiset samt upptager följande inskription: JAG HÖRDE GUDS RÖST GÅGANDES I LUSTGÅRDEN. Det var ingen mindre än skal-

den Erik Axel Karlfeldt som formulerat den texten!

Medaljen, som är modellerad av skulptören Tore Strindberg, är utförd i två storlekar – 51 och 39 mm i diameter. Präglingen skedde hos AB Sporrang & Co i Stockholm. *IW*

Bli medlem i

**SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGEN**

Årsavgiften är 250 kr, juniorer (under 20 år) 125 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt.

Du kan också enbart prenumerera på tidningen.

Det kostar endast 200:– för åtta nr per år.

Carl von Linnés nordstjärneorden finns i Göteborgs stadsmuseum

NÄR NORDSTJÄRNEORDEN instiftades 1748 var redan Carl Linnæus (han adlades av kung Adolf Fredrik 1757 och därefter antog han namnet "von Linné") rykte stort i den akademiska världen. Många ville känna honom och andra gick in för att ge honom stöd.

En sådan person var Carl Gustaf Tessin, som bland mycket annat också var det svenska ordensväsendets upphovsman. Tessin måste ha tyckt att ordens statuter passade väl in på naturforskaren i Uppsala: "synnerligt snille, lärda och nyttiga arbeten". Möjligt kan det uppfattas som något märkligt att Linné inte fanns upptagen bland de 24 herrar som redan 1748 erhöll Nordstjärneorden. Först 1753, d.v.s. fyra år efter att Linné gjort sin berömda resa i Skåne, blev han nordstjärneriddare för "långlige, trogne och wittre tienster".

Redan från starten var Nordstjärneorden en tämligen exklusiv utmärkelse och knappast något för en ofrälse vetenskapsman. Med tiden skulle dock frågan om adelskap eller ej ha mindre betydelse.

"synnerligt snille,
lärda och nyttiga arbeten"

Sedan början av 1750-talet var Linné sysselsatt med att ordna drottning Lovisa Ulrikas naturaliekabinett liksom Carl Reinhold Berch gjorde med myntkabinettet. Linnés arbete skedde under synnerligen välvilligt intresse från kungaparets sida. Nu hade tillfället kommit och Carl Gustaf Tessin var säkerligen den som var pådrivande för att ge Linné utmärkelsen. En dagboksanteckning av Tessin vittnar om dennes uppskattning av Linné, och han skrev därför, att vid Linnés dubbning till riddare det inte behövde heta som ritualen föreskrev: "Var värdig" utan i stället "Är värdig".

Linné var mycket glad över den sällsynta och uppseendeväckande riddarvärdigheten. En gång skrev Linné, att "Gud sielf har hedrat mig med stjerna". Han bar också sin Nordstjärneorden dagligen till sin dödsstund, som statuterna föreskrev. Han skaffade sig en dubblett, som han använde i vardagslag för att vid högtidliga tillfällen kunna bära en fräsch orden.

Efter Carl von Linnés död 1778 återlämnades sannolikt det ena exemplaret. Det andra hamnade emellertid så småningom (1867) i Göteborgs museum där det fortfarande lär finnas kvar.

Detta gamla ordenstecken skiljer sig något från de senare. Intressant är också att ordensbandet finns bevarat. Band från 1700-talet är nämligen mycket sällsynta och när det gäller Nordstjärneorden, i det närmaste obefintliga. *IW*

En butelj Banko, tack!

Den första riktigt varma sommardagen välkomnar jag med röda tånagar men gärna också med en liten bågare kall punsch hemma på vår veranda. Detta kan ske redan i maj men ofta först efter midsommar. Ibland inte alls. Det beror på. Sommaren kommer så olika, om alls, här i Sverige. I år kom den ju överraskande redan i slutet av mars, för att inte tala om i mitten av april, men då hade vi förstås ingen punsch till hands.

Punsch har tillverkats i Sverige sedan 1730-talet. Det var nämligen då som arraken började importeras. Den svenska punschen framställs av arrak, socker, vatten, te och citron samt smaksätts med cognac, rom eller whisky. Det var när vinhandlarna började tappa punsch på butelj som den blev lättillgänglig och på så vis en mera spridd och populär dryck. Till en början hade den druckits varm, men från 1840-talet intogs den kyld.

I *Ny Illustrerad Tidning* 1872 läste jag härförleden en underbar liten artikel om just punsch, men den berörde också gammal svensk mynträkning. Vad nu dessa ämnen kan ha med varandra att göra. Men läs vidare så får ni se att det har de faktiskt.

Det var en lustfylld artikel i danska *Dit og Dat* (utgiven 1860-1873), författad av skriftställaren Erik Bøgh (1822-1899) som N. I. T. hade återgivit. Med anledning av en då pågående punschutställning i Köpenhamn begrundar Bøgh under rubriken "Svensk Banko" bakgrunden till detta som han ansåg mycket mystiska namn.

Den flaska punsch han syftar på är den finare blandningen, för vilken man fick betala 1 riksdaler banko till skillnad från "hverdagspunch" som bara kostade 1 riksdaler riksgälds.

Fra et Utal af Stativer strålar i gyldene og sølverne Bogstaver det mystiske Navn: "Svensk Banko" os imøde. Hvad vil "Svensk Banko" sige? Det nytter ikke at spørge Svenskerne derom, ti man kan lige så let finde Måneskin på Månen som "Svensk Banko" i Sverig. Arkäologer, der har gennemgransket, den ante- og antiskandinaviske Oldtid, giver derimod følgende Forklaring over Navnets Oprindelse:

For omtrent en Menneskealder siden kendte man her i Danmark kun den gamle, ortodoxe Punsch, om hvilken det hed i Visen:

*Af fire Ting vor Punsch består:
Rom, Sukker, Vand, Citroner –
Af Sukkeret den Sødeme får,
Men Rommen Værket kroner –*

Schiller har ofret den to bejgestrede Sange, af hvilke den ene slutter med at give denne Drik en klassisk *mention honorable* som det herligste Vidnesbyd om Kunstens Ävne til at bøde på *Naturens Afmagt*:

*Drum ein Sinnbild und ein Zeichen
Sei uns diese Feuersaft
Was der Mensch sich kann erlangen
Mit dem Willen und der Kraft!*

Undskyld, at jeg citerer i Originalsproget! Det er nemlig umuligt på Dansk at gengive de sidste Linier med tilbørlig Patos.

Den stakkels Sanger, til hvis Äre det store Kejserrige nu har stiftet en Fattigkasse for sine Digtere og deres Efterladte, var nemlig, som vi veed, mens han skrev de herlige Digte, der nu er Tysklands Stolthed, når ved at lide Nöd både for Vådtt og Tört, og da det var det lille, Fattige Norden, der sendte ham den Understøttelse [Schiller erhöil under flera år en pension från danska hofvet. N. I. T.:s anm.], der satte ham i Stand til at lädske sig med Rhinens gyldne Druer, var det så naturligt, at han af Erkendtlighed skrev en "*Punschlied im Norden zu singen*" til Tröst for os skikkelige Folk, der satte Pris på Sangen, men ikke selv havde Vinbjerger og derfor var nödte til "opfindsom at skabe Vin uden Ranker".

I vor første Vaudeville hörer vi vistnok Goldkalb syngre:

*Hver Gang ich får en Flaske Vin
Und Arraks-Puns i Bollen –*

men vi mår erindre, at han kun omtaler Arraken, da han lapses sig som Kong Salomon. Folket kendte slet ikke denne Drik.

Imidlertid kom Tiden, da Sangerne slog Bro over Sundet, og nu gjorde de Danske Bekendtskab med det svenske Surrogat for Druesaften.

I hine gode Dage kostede en Flaske Hverdagspunch 1 Rd. Riksgæld : 3 Mk., men i höjtidelige Lag hävede man sig til den höjere Nydelse af en endnu finere Blandning til 1 Rd Banko : 4 Mk. 8 sk., og ligesom man i Italien *poetic et eleganter* ikke nævner den Flaske, man begærer, men kun det "lille Blad" Foglietta, hvormed man spærrer dens Åbning for Fluerne, således rekvirerede de svenske Vårter for Kortheads Skyld ikke: "En Flaske Punsch til 1 Rd. Banko", med blot: "*En butelj Banko!*" og deres Gæster, der syntes overordentlig godt om Drikken, men ikke ret kunde gå ind på, at en Drik, som hverken smagte af Rom eller Citroner, som blev serveret i Flaske, ikke i Bolle og drukkert kold, icke varm, kunde

kaldes Punsch, så huskede de blot på Navnet "Banko".

Siden den Tid er Priserne forandrede og Bankomönten afskaffet, men til Svenskernes store Forundring hedder endnu al den Punsch, der tillaves efter deres Resept, på Dansk: *Svensk Banko*.

Den gamla räkningen i banko gäller Rikets Ständers Banks sedel- och skiljemynt under 1700-1800-talen för att skilja dem från bankens silvermynt (specie) och Riksgäldskontorets sedlar (riksgälds) och polletter. Från 1802 hade 1 riksdaler banko ett värde av 1 riksdaler riksmünt och 50 öre, vilket gav uttrycket i *banko*, d.v.s. en halv gång till så mycket. Från 1825 var 1 riksdaler specie = 2 2/3 riksdaler banko = 4 riksdaler riksgälds.

Efter 1873 och kronans införande användes benämningen fortfarande, men då gällde den för 1 krona och 50 öre.

MGL

Nya utställningar

Mynt och medaljer i Säguddens museum

Malmsjö Pianofabrik i Arvika – som vi kunde läsa om i förra numret av SNT under rubriken "Säguddens museum och dess samlingar" – deltog i många konst- och industriutställningar runt om i landet och även utomlands. Det resulterade i ett stort antal medaljer av olika valörer. De äldsta är från 1851 och den sista från 1928.

Sommarens utställning på Säguddens Museum i Arvika om mynt och medaljer har sin tyngdpunkt i denna samling. Vi har även exempel på hur polletter använts genom åren. Det var vanligt att arbetare vid bruken avlönnades med polletter, och utställningen ger en inblick i hur det fungerade vid Charlottenbergs bruk i västra Värmland. Detta är ett axplock av det som kommer att visas.

Majken Magnusson,
Säguddens museum

Form x 5 i Trädgårdsrum

Årets sommarutställning på Kungl. Myntkabinettet öppnar den 20 juni.

Ett samspel mellan fem olika konstarter:

Ingegärd Råman, Orrefors (glas)
Märta Måås Fjätterström (mattor)
Byarums Bruk (smide)
Tove Adman (betong
Medaljkonst)

Utställningen står till och med 9 september.

Nytt om böcker – recensionier

Joachim Krüger: Zwischen dem Reich und Schweden. Die landesherrliche Münzprägung im Herzogtum Pommern und in Schwedisch-Pommern in der frühen Neuzeit (ca. 1580-1715). *Nordische Geschichte herausgegeben von Prof. Dr. Jens E. Olesen (Universität Greifswald).* Band 3. LIT Verlag, Berlin 2006. 350 s., ill. ISBN 3-8258-9768-0. Kan beställas från LIT Verlag, Verlagskontakt, Fresnostrasse 2, DE-48159 Münster, Tyskland, eller e-post: lit@verlag.de

DENNA UTMÄRKTA AVHANDLING, som utkom förra året, bör i hög grad intressera svenska historiker och numismatiker. Den behandlar den pommerska mynthistorien från det att den efter en halvsekel lång paus återupptogs 1580 över den svenska tiden fram till dess att Stettin föll 1713 under det stora nordiska kriget och Stralsund 1715. Efter frederna tillföll som bekant Stettin och en del av Pommern kungariket Preussen (d.v.s. Brandenburg). Och återstoden av Svensk-Pommern (Vorpommern) hade sedan Stralsund som huvudstad till dess att denna vår sista besittning vid Östersjön 1815 definitivt frånträdde till samma rike. Men det är en annan historia!

Pommern har haft en skiftande och ganska orolig historia. Först (såvitt vi vet) bebott av germanska stammar ersattes dessa av slaviska under loppet av 500-talet. Nästan ända bort till det danska Hedeby härskade förresten slaviska folk. Olof Skötkonungs hustru kom från *obotriterna*, som innehad vad som ungefär motsvarar västra Mecklenburg och Holstein. Såväl detta område (varifrån "vår" Albrekt av Mecklenburg kom på 1300-talet) som Pommern förtyckades och blev medlemmar av det stora Tyska Riket. Furstarnas namn var dock länge slaviska.

Det västra området av Pommern (även kallat Slavien) fick på 1100-talet Stettin som huvudort. Härskarna fick titeln hertig. Den pommerska lantdagen (adel, präster och borgare) fick tidigt ett inte obetydligt inflytande. Rügen kom att införlivas i Pommern. Som på många andra ställen i Tyskland delades Pommern i olika linjer, Pommern-Wolgast och Pommern-Stettin var viktigast. En linje dog ut 1625 och Pommern enades åter. Och när Gustav II Adolf landsteg 1630 regerade den sjuklige och barnlöse Bogislaw XIV, som helst residerade i Rügenwalde (numera Darlowo) i Hinterpommern, där han också en tid slog (dåliga) mynt. Hertigen tilltvungade sig ett fördrag med Sverige och blev den verkliga härskaren.

År 1637 dog den gamle hertigen utan arvingar (begravd blev han först 17 år senare, anordnat av tyske kejsaren och

svenska drottning Kristina gemensamt). Brandenburg fick inte så mycket. Westfaliska freden 1648 gav Sverige Vorpommern och Rügen samt av Hinterpommern bl.a. Stettin, ön Wollin och en landsträcka öster om Oder.

Som hertiginna av Pommern hade Kristina nu en plats på den tyska riksdagens furstebänk men deltog aldrig personligen. Ytterligare statsrättsliga komplikationer kom av att Stralsund hade egen mynträtt, beviljad av kejsaren, och utövade denna även under svenskarnas herravälde. De långa territoriella striderna om och i Pommern ska vi inte gå in på här, och förlusten av Stettin (med vår del av Hinterpommern) har redan berörts. Så småningom (efter Napoleonkrigen 1815) blev hela Pommern preussiskt. Efter 1945 tillföll Hinterpommern Polen, inräknat Stettin, som numera heter Szczecin, medan Vorpommern med Wolgast förblev tyskt.

DEN POMMERSKA MYNTNINGEN ägde rum på flera ställen utöver dem som berör svensktiden; då var det bara Wolgast (1633), Stettin (till 1715) och Stralsund – om vi bortser från kontramarkeringarna på 1690-talet av schillingar från Stettin, som inte bara skedde där och i Stralsund utan också i Anklam och Greifswald. Tyska Riket var indelat i flera olika "myntfotsområden", kretsar, och Svensk-Pommern tillämpade först den s.k. Zinna-Fuss och från 1690 Leipziger Fuss. Dessa kretsförhandlingar kunde vara ganska besvärliga.

Författaren tar också upp den tillfälliga präglingen av minnes- och kastmynt i Wolgast 1633 (s. 183f), som recensenten behandlade för länge sedan i en uppsats i denna tidskrift.¹ Han har kunnat komplettera den med att den kortvarigt anställda myntmästaren Heinrich Martens kom

från Wismar, där han bl.a. 1622 sökt en befattning som inspektör vid myntverket. Michael och Johann Martens – likaså från Wismar – verkade vid den här tiden som myntmästare i Pommern och var rimligen släkt med Heinrich.

Vad gäller Stettin var ju präglingen mycket omfattande, och även privatpersoner kunde få silver förmyntat. Pinsamt var att den tyske greve Gustav av Sayn-Wittgenstein-Hohenstein slog underhålliga (egna) mynt i Stettin med något slags medgivande från Karl XI (osäkert) och i alla händelser med tillstånd givet av generalguvernören greve Nils Bielke. Här får vi också ett referat av rättegången. Den gode grevens förra överherre Karl XI var död och 1698 arresterades han. Processen skulle räkna i sju år och Bielke fick ett strängt straff. Denna process är väl här för första gången utförligt refererad på tyska.

Karl XII skulle bli den siste svenske monark som i egenskap av pommersk hertig lät slå mynt i Stettin. De sista under hans regering (utan hans namn eller initial) var som bekant nödmynten i Stralsund 1715. Vad beträffar vilka som myntat och var gör författaren goda utredningar och påpekar bl.a. (s. 285), att det hus i nuvarande polska Stettin på ul. Rycerska (tidigare Kleine Ritterstrasse), som kallades "Die Münze", knappast varit myntverk sedan 1500-talet men ändå bär en skylt på latin och på polska anger, att landsherrens myntning i Stettin från 1185 till 1709 ägde rum här. Det är alltså inte riktigt. Man får låta skylten gälla staden som helhet.

Myntningen före svensktiden alltså sedan 1580 är naturligtvis omfattande och inträngande behandlad (t.o.m. s. 195), och man kan studera flera myntorter utöver dem som räknats upp ovan, t.ex. Barth, Franzburg, Cammin, Köslin. På s. 70-72 återfinns vi som Münzgeselle en viss Sebastian Schoras, som senare skulle komma i svensk tjänst hos Johan III, kanske också hos hertig Karl (1588-1590). Hans myntning i Stockholm och Uppsala har Gunnar Ekström på sin tid behandlat ganska grundligt i *Nordisk Numismatisk Årsskrift*.²

Ett imponerande arbete, bakom vilket ligger ett grundligt arkiv- och litteraturstudium (förteckning från s. 293). Man kan också glädje sig åt nyttiga tabeller (s. 323-342) över myntning samt halt och vikt, så långt de kunnat fastställas och därtill viss prisutveckling 1510-1630.

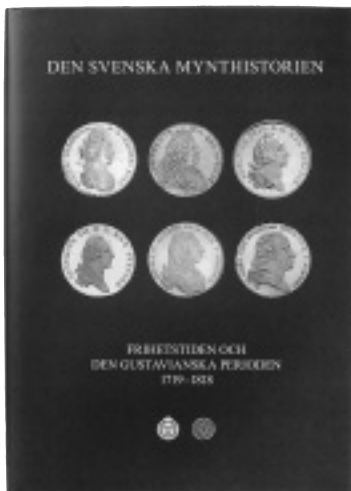
LLt

Noter

¹ Gustav II Adolfs likfärd från Wolgast (1-2). *SNT/Myntkontakt* 1981:1 s. 4-8; 1981:2 s. 28-34.

² Myntmästaren Sebastian Schoras samt myntningen i Upsala och Stockholm 1589. *NNÄ* 1952, s. 55-94. Stockholm 1954. □

Boktips

Den Svenska Mynthistorien – Frihetstiden och den gustavianska perioden. 1719-1818. Stockholm 2007. 244 s. och ca 670 bilder. ISBN 91-89256-29-8. Ord. pris 350 kr. Medlemspris 315 kr (medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och Samfundet Kungl. Myntkabinetts Vänner).

SEDAN NÅGRA ÅR TILLBAKA pågår ett projekt vars uppdrag är att skapa ett heltäckande standardverk över den svenska mynthistorien, från Olof skötkonung till och med Carl XVI Gustaf. Sammanlagt skall det bli sex volymer: vikingatiden, medeltiden, vasatiden, stormaktstiden, frihetstiden och den gustavianska perioden och slutligen den bernadotteska dynastin.

Projektet "Den svenska mynthistorien" genomförs i ett samarbete mellan Kungl. Myntkabinetttet och Svenska Numismatiska Föreningen. Arbetet utförs av en redaktör vid Kungl. Myntkabinetttet tillsammans med f.d. museichefen fil.lic. Lars O. Lagerqvist och referensgrupper för de olika tidsperioderna samt med hjälp av flera andra experter, allt under ledning av en styrgrupp.

Målsättningen är att framställa den samlade kunskapen om den svenska mynthistorien på ett övergripande och lättöverskådligt sätt och att tillfredsställa en mynt- och kulturhistoriskt intresserad allmänhet.

Medel till projektet kommer från Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk Forskning, Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik, Svenska Numismatiska Föreningen, Kungl.

Myntkabinetttet samt Max Mitterregger Kapitalförvaltning AB.

Den Svenska Mynthistorien – Frihetstiden och den gustavianska perioden är den första volymen som utkommer i serien. Volymen omfattar regenterna Ulrika Eleonora till och med Karl XIII:s myntning. Författare till större delen av texten är Lars O. Lagerqvist.

Varje regent har ett eget kapitel med en myntkatalog över de riks-svenska mynten och besittningsmynten, till denna finns en konkordanslista, där Den Svenska Mynthistoriens serie kopplas till tidigare litteraturs typ-/nummerserier. I kapitlet behandlas även myntmotiv, myntning, historiska data och prisexempel från tiden.

Boken innehåller även ämneskapitel som avhandlar valörerna och mynträknningen, myntförordningarna, upplagorna, myntorterna i Sverige, myntorterna i de svenska besittningarna, myntmästarna, gravörerna, präglingsteknikerna, myntmetaller, heraldiken på mynten samt en historisk exposé över tidsperioden 1719-1818.

Utöver detta finns översiktslistor och tabeller över bl.a. metaller och myntorter, regenter och myntorter i Sverige och de svenska besittningarna och regenternas valspråk.

Avslutningsvis finns det fylliga referenslistor för varje kapitel samt ett kapitel med nyckelord på svenska, engelska, tyska, franska och finska för att göra innehållet tillgängligt även för en icke svensktalande publik.

*Ulrika Bornestaf,
redaktör*

Kungl. Myntkabinetttets butik
Slottsbacken 6, Stockholm, tel.: 08-5195 5304

Pressklipp

Utan Gud

Ett okänt antal endollarsmynt har råkat bli präglade utan den tillhörande inskriptionen "In God We Trust". Det rör sig om varianten med George Washingtons bild på. Mynttillverkaren försäkrar att det rör sig om ett olycksfall i arbetet.

Samlarna gnuggar händerna, och det första felpräglade myntet som upptäcktes såldes för 600 dollar. Nu går de för runt 60 dollar på auktions-sajten eBay. Men hur många dollar-mynt som saknar Gud kan ingen med säkerhet säga.

Ur Dagen 16 mars 2007

Nya sedlar

Iran

Iran har infört en ny sedel – med atomkraftssymbol – vilket uppfattas som ett uttryck för landets starka vilja att skaffa sig kärnkraft trots hot om sanktioner.

Den nya valören, motsvarande cirka 40 kronor, går i orange, grönt och blått och visar elektroner som cirklar runt en atomkärna mot en bakgrund av Irans karta. Den pryds också av ett porträtt av ayatolla Ruhollah Khomeiny, som ledde den islamiska revolutionen 1979.

TT-AT

Storbritannien

Adam Smith har fått äran att pryda nya brittiska 20-pundsedlar tillsammans med hennes majestät drottningen. Skotten Adam Smith blev 1776 med verket *Folkens Välstånd* den moderna nationalekonomins fader. Specialisering, konkurrens och handel skulle skapa tillväxt och förbättra människornas villkor, menade Smith i optimistiska vändningar. Bara några decennier senare skulle andra ekonomer tävla i pessimistiska profetior om överbefolkning och stagnation.

Smith ersätter kompositören Edward Elgar, som 1901 skapade *Pomp and Circumstance*.

*Fredrik Braconier
i Svenska Dagbladet 14 mars 2007*

Hongkong

Tiodollarsedlar i plast kommer att lanseras i Hongkong i juni, vid sidan av de gamla sedlarna. Den nya plastsedeln är mer hållbar och svårare att förfälska än papperssedlar som tillverkas av bomullsfiber. Dessutom samlar de på sig mindre smuts och är mer miljövänliga, eftersom de håller längre och går att återvinna.

Andra länder som har plastsedlar är Australien, Nya Zeeland, Rumänien, Brasilien, Chile, Malaysia och Singapore.

Ur Metro Stockholm 19 mars 2007

KUNGL. MYNTKABINETTET Museibutik • Konferensbokning

Slottsbacken 6
Gamla Stan, Stockholm

Tel.: 08-5195 5304

E-post:

konferens.butik@myntkabinettet.se

MYNTKOMPANIET

Stor auktion 20 juni i Stockholm

Vi säljer bland annat Hirsch konsortium nr 15 med många mycket svåra mynt. Se auktionen på Internet, eller begär katalog!

Jubileumsriksdaler 1721

1 mark 1560

1 riksdaler 1707
med peruk

Filip I av Makedonien
Stater

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
E-post: mail@philea.se

www.myntkompaniet.se

HOLLAND, KÖNIGREICH

Ludwig Napoleon, 1806–1810. 2 ½ Gulden 1808. Utrecht. Prachtexemplar mit feiner Tönung, Fast Stempelglanz.

BELGIEN, KÖNIGREICH

Leopold II., 1865–1909. 20 Francs 1866. Utrecht. Von allergrößer Seltenheit, nur wenige Exemplare geprägt. Prachtexemplar. Vorzüglich-Stampelglanz.

ITALIEN, MAILAND

Karl V., 1535–1556. Testone o. J. Von großer Seltenheit. Prächtiges Renaissanceportrait. Attraktives, vorzügliches Exemplar mit herrlicher Patina.

DÄNEMARK, KÖNIGREICH

Christian VIII., 1839–1848. Verdienstmedaille. Von großer Seltenheit. Erhaltung: I-II.

The House of Numismatic History in Osnabrueck

Our auctions I25 to I28
June 19 to 22, 2007

CATALOGUE I25: Gold Coins of Three Millenniums, Russian Coins and Medals.

CATALOGUE I26: Brandenburg-Prussia – The Collection Otto, Passendorf.

CATALOGUE I27: Mediaeval and Modern Coins and Medals.

CATALOGUE I28: Orders and Decorations – amongst others from Germany (e.g. Oldenburg), the Vatican (20th century) and nice collections from Spain (350 pieces) and France (La Légion d'honneur).

Interested in receiving our auction catalogues? Simply contact us by phone at +49 541 96 20 20, by fax at +49 541 96 20 222 or by email at service@kuenker.de. We are looking forward to your inquiry!

Profit from our experience of more than 120
successful auctions – consign your coins and medals!

Call us at +49 541 96 20 20

or send us an email at service@kuenker.de

Your questions will be answered promptly.

Visit us at www.kuenker.com

**FRITZ RUDOLF KÜNKER
MÜNZENHANDLUNG**

Gutenbergstraße 23 · 49076 Osnabrück · Germany

Tel. +49 (0)541-96 20 20 · Fax +49 (0)541-96 20 222 · E-Mail: service@kuenker.de

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala universitets Linnémedalj 2007

Tillverkad i brons.
60 mm i diameter.
Levereras i etui.

Tillverkad i silver 925/000.
35 mm i diameter.
Vikt 35 gram.
Levereras i etui.

Konstnären Ernst Nordin har utformat Carl von Linnés jubileumsmedalj 2007. Medaljerna är präglade och säljs genom AB Sporrang på uppdrag av Uppsala universitet.

Läs mer om Linnéjubileet på www.uu.se/linne2007

Beställ din medalj på:

<http://linnaeus2007.estar.se>